

geheel van de voetnoten waarin alle bronnen aangegeven en tegen elkaar afgewogen zouden worden, de totale arbeidstaak die op mij rustte, misschien wel met de helft zou verzwaren: voor een deel dat ik anders in een jaar tijd zou kunnen schrijven, zou ik dan wellicht anderhalf jaar nodig hebben en de totale duur van het project zou met zeven tot acht jaar worden verlengd. Dat beschouwde ik als onaanvaardbaar, zulks niet alleen om persoonlijke maar ook om algemeen-maatschappelijke redenen: ik vond de periode van bijna twintig jaar waarin de eerste drukken van de verschillende historiografische delen zouden uitkomen (deel I werd gepubliceerd in '69, deel 12 in '88), toch al aan de lange kant.

Overigens: de 'fiches' zijn bewaard gebleven, gegroepeerd per deel, binnen elk deel per hoofdstuk, binnen elk hoofdstuk per paragraaf, binnen elke paragraaf per onderdeel daarvan. Het is dus niet alleen mij, het is ook elke geïnteresseerde mogelijk, precies na te gaan op grond van welke bronnen ik een bepaalde passage heb geschreven. Het enige dat men niet aangetekend vindt, is het proces van afwegen van het ene gegeven tegen het andere.

*

Ik kom nu tot de drie soorten bronnen die ik eerder noemde: archiefstukken, publikaties, mondelinge of schriftelijke mededelingen. Van de personen met wie ik, sinds ik in '55 mijn opdracht kreeg, gesprekken, meestal langdurige, voerde teneinde mijn kennis uit te breiden, zal ik een volledige opgave laten volgen¹ maar dat wil ik voor de archiefstukken en de publikaties achterwege laten. Ik schat dat zulk een volledige opgave van de archiefstukken meer dan 50 pagina's in beslag zou nemen en van de publikaties meer dan 100. Ik vind dat om twee redenen overbodig.

De eerste is dat al die gegevens vastgelegd en voor serieuze onderzoekers toegankelijk zijn.

Wat de archiefstukken betreft vormden de collecties van het instituut mijn belangrijkste bron. Ik kon beschikken over de beschrijvingshulpmiddelen (inventarissen en regestenlijsten) die daar in de loop der jaren tot stand waren gekomen of kwamen. Die beschrijvingshulpmiddelen

¹ Doordat ik de namen der talloze betrokkenen niet noteerde, is dit wat de verstrekkers der schriftelijke inlichtingen betreft niet wel mogelijk.